

altra mena de xalupa, que pren nom de la drassana (*chantier*). El poema *Nautica* de Bernardino Baldi (a. 1585) ens diu quin era aquest lloc on es col·locava la barca de *panescalm*: «Quinci, ove lascia il destro fianco vano / d'un remo il loco, il *palischermo* pende».

Aquest indret en el flanc de la galera on s'acaben els remes (i, per tant, els escàlems) és el que els venecians anomenaven *barcarizzo* o *barcharezo* (LOCUM *BARCARICIUM), perquè hi havia la barca de *panescalm*. En grec degué anomenar-se **παράσκαλμον* (sobreen- 10 τès: *χωρίον* 'lloc'), adjectiu substantivat compost de *παρα*- 'al costat de, fora de' i *σκαλμός* 'escàlem'.

D'aquí prové, amb l'accent canviat, d'acord amb les regles llatines, la forma romànica bàsica *parascalm*. Les altres variants, posteriors en data, com hem vist, presenten alteracions, sigui en les vocals o en les consonants. Les primeres són degudes a la influència del mot romànic SCALMUS que es continuava sentint en *parascalm*. La vocal protètica del cat. *escàlem* o de l'it. *iscalmo* s'introdueix en la segona síl·laba, d'on resulta *parascalm*, *pariscalm*. Quan *scalm* en italià s'altera en *schelmo* (Ariosto, *Orl.* xxxvi, 7) o en *scarmo* (és la forma que s'usa a Gènova,² Tàrant,³ Varano [Foggia];⁴ cf. també *σκαρμός* en grec modern, Hepites, i ja en grec antic, Jal),⁵ o en *schermo* (venecià), el nostre mot segueix, i en resulta *parascalm*, **parascarmo* (d'on, amb dissimilació, *palascarmo*) i *palaschermo* (o *palischermo*).

La forma *parascalm*, dissim. en *pal*-, l'afavoriria potser l'etimologia popular, que hi veia PALUM, i s'es- 20 tén a les formes en *-lmo*, d'on *paliscalm* i, amb una nova dissimilació, *panescalm*. Finalment, en aquest últim, el grup final pot alleugerir-se, sigui deixant perdre la *-m* (com en *Sant Hilari Sacal*, corrent en lloc de *Sacalm*, *Montcal* de *Montcalm*, *Pujarnol* de *Pujarnol* etc.), o bé ometent la *l* (igual que *palm* > *pam*, *olm* > *om*, *Antelm* > *En Tem*, *Sant Tem* etc.).

Resta dir dos mots de les altres etimologies que s'han proposat i que, al meu entendre, cal rebutjar. Prescindim del PALUM-SCALMUM de *Ménage*, ja refu- 40 tat per Jal. Bofarull, en les seves edicions de les cròniques, vacil·lava entre derivar-lo de *panès* 'oficial de popa'; o fer-lo venir de *pa*, interpretant 'barca per al transport de queviures', però aquesta definició no justificada per cap text és arbitrària; i de derivar *panescalm* 45 de *pa* o de *panès* és morfològicament impossible (sense comptar que és *penès*, it. *pennese*, veg. PENYA, i no pas *pane*-).

Més raonable era Jal en creure que *paliscalm* seria una (*σκάφη*) *πολύσκαλμος* 'barca de molts escàlems 50 o remes'. Llavors, però, seria estrany que de la rica varietat de formes citades més amunt, no n'hi hagi cap amb *o* a la primera síl·laba. Tampoc no es compaginaria aquest ètomon amb la major antiguitat de les formes en *par*- ni es comprèn que es digués *barca de panescalm* 55 i no **barca panescalma*; o bé *panescalm* i prou, de bon principi.

Vaig publicar ja aquesta etimologia —i donant-ne ja proves conclouents, les quals ara enriqueixo— l'any 1936 (= *EntreDL* III, 182-6); i no obstant va 60

mantenir la del venerable pioner Jal (1848) el professor B. E. Vidos (en les seves *Parole Marinaresche*, 528-30) que, proveït de les seves còmodes antipares contra les novetats, sol descartar rutinàriament els arguments de la lingüística i de la lògica si no vénen absolutament imposats pels fets filològics; obedient, el segueix el bon *AlcM*. Més intel·ligents els Kahane, cercant un poc més, trobaren les dades del grec bizantí que han vingut a reblar el clau i anorreat la vella etimologia: el que jo donava com a forma hipotètica i necessària, està en realitat documentada: *παρασκάριον* 'xalupa' va ser usat per Manuel Paleòleg (1350-1425), i *παρασκαρμος* (amb accentuació dubtosa) pel cipriota Makhairas, del S. xv (*Byzantinische-Neugriechische Jahrbücher* xv, 99).

Hi ha una discrepància —lleu, val a dir-ho— en la terminació de les dues formes, que no sembla purament deguda a algun fet fonètic o dialectal, més aviat morfològica: sigui per formacions paral·leles (totes dues habituals en els parasintètics grecs), o bé perquè *παρασκάριον* fos un diminutiu grec (com a tal, neutre) de *πάρσκαλμος*. Potser convisqueren totes dues variants en grec i en romànic, i caldrà meditar si la formació millor, i la varietat romànica amb *é* tònica, no podria venir d'una transposició de la *ι* en hiatus de la base PARASCALMIU o -ARMIU, passant per exemple ARMIU a *airmo* > *erm(o)*; car l'explicació que assajava Skok (*l. c.*) d'aquesta *é* (desig de fugir de l'homonímia amb el venec. *scarmo* = it. *scarno*) no convenç gens, in- 25 acceptable com són les teories d'homonimofòbia creadora (l'homonímia consolida formes que ja havien nascut per altres raons, però no crea); i una contaminació, per exemple, de *schermo* 'esgrima' o 'pantalla', no és gens susceptible d'haver actuat o de bastar. Si les arcaïques dades d'un *paneskel* català, que hem cregut trobar en la nota 1, són vàlides hi aportarien encara un valuós suport.

A propòsit d'això —i potser relacionant-s'hi més íntimament del que ara podem veure—, cal també reconèixer que l'explicació semàntica i morfològica a base de *χωρίον* admet una variació, més de detall que d'essència. La formació adjectival en *παρα-* significa a vegades: a) 'que conté la cosa designada pel mot radical o que es caracteritza per ella' (llavors solen ser adjectius de terminació en *-os* comuna al femení i al masculí); així *παράκομος* 'cabellut' (de *κόμη* 'cabellera'), *παράπυξος* 'aplacat de boix', *παράσειρος* 'lligat per mitjà d'una corda'. I és clar que un derivat de *παρα-* també podria significar, més adotenadament: b) una cosa secundària de la mateixa naturalesa que el primitiu. O sigui, segons a: *πάρσκαλμον χωρίον* 'lloc que conté la barca (*σκαλμός*)'; segons b: 'barqueta (*σκαλμός*) secundària, de menor importància o tonatge'.

Car *σκαλμός*, tot i ser 'escàlem', fou usat metonímicament (o per «sinèdoque») amb el significat de 'barca', cosa no corrent en el grec àtic i antic, però sí en llatí i en italià; com en aquell famós passatge del *De Officiis ciceronià* «venit ipse mature: *scalmum* nullum videt» (III, 14), i altres vegades en les Cartes («tri-